

Var Quisling en quisling?

10/1937

Quisling var sin tids Arne Treholt, skriver Hans Fredrik Dahl i dagens kronikk.

Av Hans Fredrik Dahl

Med Vidkun Quislings navn har verden fått et politisk universalbegrep, på linje med Caesar og Machiavelli. Alene av denne grunn er han sikret historisk udødelighet. Overalt kan forrædere opptre; på alle språk risikerer de til alle tider å brennemerkes som «en quisling».

Var Quisling selv en quisling? Spørsmålet kan stilles på ny i forbindelse med hans 100-årsdag 18. juli. Det fortjener alltid nye svar, varierende med vår felles erfaring.

I dag kan vi begynne svaret slik: Quisling var sin tids Arne Treholt.

Han var mye mer, selvfølgelig — men også det. For alle de nordmenn — 2/3 av befolkningen — som er født uten minner fra siste krig, kan dette gi en delvis gjenkjennelse.

Parallellen innebærer ikke at vi tar standpunkt til om 20 års fengsel var en rettferdig straff for Treholt, like lite som om dødsdommen mot Quisling i 1945 var for streng eller passelig. Hovedsaken er at de begge sjokkerte sine omgivelser — det etablerte politiske og forvaltningsmessige miljø — med et svik av formidable dimensjoner: hemmelig kontakt med fremmed makts høyeste nivå; konspirasjon med fiendens etterretningsorganisasjon. Og at begge ble møtt med lovens strengeste straff

■ ■ Kjent er karikaturtegningen der Vidkun Quisling presenterer seg og sier: «Goddag, jeg er Quisling» og får til svar: «Javel, og hva var navnet?». Quisling er blitt et begrep. I morgen er hundreårsdagen for Quislings fødsel, og Hans Fredrik Dahl stiller spørsmålet: Var han egentlig en quisling?

18/7-1987

Daybooket

statsråd, da han fra forsvarsminister-taburetten faktisk overveide statskupp, slo han i 1933 inn på den parlamentariske vei. Han stiftet sitt eget politiske parti, som snart fyltes av begeistrede tillitsmenn som drev organisasjonen med revolusjonær glød. Men velgerne ble skremt. Nasjonal Samling mislyktes ved alle valg i 1930-åra.

Samtidig økte krigstrusselen. Norge risikerte å bli trukket inn i stormaktens slagfelt. Quisling så faren, og mente at ingen andre skjønte alvorret. Dette ga ham legitimitet i egne øyne til å søke ukonvensjonelle løsninger, noe nettopp han hadde særlige forutsetninger for.

I Berlin drøftet han i desember 1939 med Hitler og hans flåtesjef hvordan Norge skulle skånes. Det vil si, det var dette Quisling mente med samtalene. Hitler og Raeder hadde også andre hensyn å ta.

Under tyskernes okkupasjon av Norge 1940-45 fikk Quisling som takk en framkalt plass først som leder for landets eneste tillatte politiske parti, dernest som Ministerpresident i det som var militær etablert av en norsk regjeringsmyndighet under tyskernes okkupasjonsstyrke. I disse egen-skaper pådro han seg hat og forakt fra sine landsmenn i et omfang vi i dag ikke kan forestille oss, uten å tenke på en annen prosess. «Et svik mot oss alle», sa lagmannsrettens formann med bitterhet om Arne Treholts gjerninger.

samtalen da hemmeligholdes? Fordi den var forbudt. Hele planleggingen av statskuppet hos Hitler i desember var selvfølgelig forbudt. Quisling holdt munn, selv for sine aller nærmeste medarbeidere i Norge. I rettssalen i 1945 omgikk han det hele med en klosset ubehendighet som gjorde pinlig inntrykk. Ikke at han løy, direkte. Prestesønner lyver ikke. Men herr lagmann: hvorfor skulle jeg ha gjort en slik ting, tyskerne visste jo alt dette likevel?

Nettopp: Han var en quisling i egne øyne. «Forræder kan man bare være overfor seg selv», sa den unge Odd Eidem i etterkrigstidas landssvik- og beredskapsdebatt. Også etter dette mål må Quisling dømmes.

Men tilhengerne tilgav ham. April-dagens statskupp ble snart overskygget av større krigsbegivenheter; Norges innlemmelse i det germanske stor-rom. NS ble politisk maktmonopol. Medlemmene fikk annet å gjøre

Quisling så på seg selv som en martyr

enn å grunne på hvorfor Føreren hadde gjort som han gjorde i april 1940. De sluttet opp om ham for å hevde Norges selvstyre, klemte mellom germanernes grådige favntak og London-regjeringens væpnede radds. Det ble en seilas mellom Scylla og

Det kan diskuteres hvilken skade de anrettede på den norske historie, at den ble overdrevet. Treholt-effekten anslos til «flere forsvarsbudsjetter». I Quisling-sakens premisser heter det at Quislings kontakt med høye tyskere vinteren 1939—40 «overbeviste» Hitler om at han burde besette Norge. Felles for de to saker er at der faktisk mangler, finner fantasien ingen grenser. I dette åpner seg i begge tilfeller et svelg: sviket kan ha vært både større og mindre enn hva retten fikk belyst gjennom sine strenge krav til bevis.

Begge handlet naturligvis til landets beste, som spioner for fred eller — om krigen skulle komme — for å begrense dens skader. Begge var lysende hoder, beundret av familien, på vei mot høye embetsposter. Eiendommelig nok sto de begge under avgjørende innflytelse fra hver sin store mann, som de tilsynelatende tjente med trofast lojalitet. Quislings Evensen var ingen ringere enn Fridtjof Nansen, og det var for å fremme hans ideer at den 43-årige major trådte fram som arvtaker ved polfarerens død i 1930.

I sitt Nansen-forsøk fulgte Quisling en sikksakklinje. Etter noen år som

2014
vilde vrede, den skuffelse av narret faseri, som må bli dobbeltspilleren til del. I Quislings tilfelle var sviket naturligvis mye større, dertil begått i krigstid. Vreden mot ham var likevel av samme kilde som Treholts. Den sprang ut, ikke så mye av hans stilling som åpen kollaboratør under krigen (enhver som hadde måttet lede en regjering da, ville for så vidt blitt forhatt), som av forræderiet: det hemmelige besøket hos Hitler i desember 1939, og av de konspirative samtaler i København 5. april 1940, da han ga militære informasjon til sin Titov, oberst Burschenhagen ved stabskontoret til den XXI. Armegruppe i den tyske Wehrmacht.

Forræderen for fred hadde selv god samvittighet. Quisling mente at de opplysningene han ga i København, var vage og generelle, uten konkret militær verdi. I alle fall mente Burschenhagen det. Men hvorfor skulle

Quisling selv hadde den beste samvittighet

Quisling så seg selv som en martyr for den større sak. Omkring 1975, sa han, ville hans ry igjen være på alles lepper, som dengang Olav ble Hellig etter slaget på Stiklestad. Ideen om et Gudsrike på jorden tuftet på rasens renhet og den bestes naturlige lederskap ville vinne fram uansett: Dette er meningen med mitt liv og min død, sa Quisling, før han ble skutt foran politimester Welhavens peletong.

At det ikke gikk slik, kan vi i dag forklare på flere vis.

Fører-staten motbeviste seg selv, i en virvel av korrupsjon og rot. Den biologiske rase-læren var en tragisk blindgate av en idé, totalt uegnet som organiserende prinsipp for nasjon og samfunn. Nasjonalsosialismen falt på egne premisser, hva dens norske tilhengere da i praksis også forsto etter 1945.

Quisling falt, også fordi han bar sin lære fram på et elementært høyforræderi, utført i dølgsmål av en embetsmann som av denne grunn verken ble en Machiavelli eller en Caesar for sitt folk.

Han ble en quisling.